

RANKING THE STARS

NEDERLAND IN VERGELIJKING MET ANDERE EUROPESE LIDSTATEN
OP HET GEBIED VAN MILIEU, NATUUR EN KLIMAAT

INHOUD

Inleiding	4
1// De Environmental Performance Index	6
2// Luchtkwaliteit	7
3// Bodemkwaliteit	9
4// Waterkwaliteit	10
5// Natuur	12
6// Hernieuwbare energie	13
7// Klimaat	14
8// Oplossingen	16
Referenties	18
Noten	19

INLEIDING

VOORLOPER OF ACHTERLOPER?

HET KABINET RUTTE HEEFT AANGEGEVEN OP HET GEBIED VAN NATUUR-, MILIEU EN KLIMAATBELEID NIET VOOROP TE WILLEN LOPEN IN EUROPA. IN HET REGEERAKKOORD STAAT LETTERLIJK: "NATIONALE KOPPEN OP DE EUROPESE REGELGEVING WORDEN OPGESPOORD EN VERWIJDERD." HET KABINET WIL IN DE PAS LOPEN MET EUROPEES BELEID.

Het kabinet wekt hiermee de suggestie dat Nederland voorop loopt of inderdaad in de pas loopt met Europa. De realiteit is echter anders. Op de Europese ladder presteert Nederland ronduit slecht op de belangrijkste indicatoren op het gebied van milieu, klimaat en natuur, zo blijkt uit dit rapport. Opmerkelijk is dat Nederland meestal niet kan voldoen aan Europese milieuafspraken, terwijl het kabinet aangeeft dat die leidend zijn.

De hoge milieudruk in Nederland in vergelijking met andere EU-landen kan deels worden verklaard doordat Nederland een dichtbevolkt land is met relatief veel vee, energie-intensieve industrie en auto's. Het feit dat wij een dichtbevolkt land zijn biedt soms concurrentievoordelen, maar betekent ook dat meer milieumaatregelen nodig zijn dan in andere EU-landen om het leefklimaat in Nederland op hetzelfde kwaliteitsniveau te houden.

'AFVOERPUTJE' IS SCHADELIJK VOOR DE ECONOMIE

Dat Nederland het afvoerputje van Europa is geworden, heeft niet alleen negatieve gevolgen voor de gezondheid van Nederlanders en onze leefkwaliteit. Het raakt ook het inkomen van mensen en leidt tot economische risico's. Voorbeelden van economische effecten zijn:

- Achterblijvende investeringen in energiebesparing en duurzame energie houdt Nederland afhankelijk van de import van fossiele brandstoffen die steeds duurder worden en in prijs fluctueren. Bedrijven lopen daardoor grotere prijsrisico's.
- Internationale energiebedrijven hanteren momenteel voor Nederland een extra risico-opslag voor duurzame energieprojecten vanwege het slechte investeringsklimaat.
- Gezondheidsschade door luchtverontreiniging kost de samenleving veel geld en leidt tot verhoging van ziektekostenpremies en belastingen.
- Verontreiniging van oppervlaktewater leidt ertoe dat mensen via de omweg van hun drinkwaterrekening meer betalen voor zuiveringskosten.
- Nederland profiteert minder van de snel groeiende wereldmarkt op het gebied van schone technologie als de lat op de thuismarkt laag ligt. Innovatie en kennisontwikkeling vloeien langzaam weg naar het buitenland waar wel innovatieve nieuwe projecten worden ontwikkeld en getest (PWC, 2011).

AANPAK EN BRONNEN

Dit rapport geeft een overzicht van de huidige positie van Nederland in vergelijking met andere Europese landen op de volgende indicatoren:

- Internationale milieuprestatie-index
- Luchtkwaliteit
- Bodemkwaliteit
- Waterkwaliteit
- Natuur
- Hernieuwbare energie
- Klimaat

Dit rapport richt zich in de vergelijking met andere EU-landen niet op de voortgang in beleid, maar richt zich op de feitelijk gemeten en/of wetenschappelijk vastgestelde milieuverontreiniging en kwaliteit van natuur. Voor mensen in Nederland telt immers de werkelijke leefsituatie en niet een papieren werkelijkheid van plannen, doelen en beleid.

De kwantitatieve resultaten (cijfers en figuren) in dit rapport zijn volledig gebaseerd op reeds gepubliceerde en onafhankelijke bronnen zoals het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL), Het Europese Milieuoagentschap van de Europese Commissie in Kopenhagen (EEA) en Yale University. De samenstelling en duiding van de resultaten is de volledige verantwoordelijkheid van Natuur & Milieu.

OPLOSSINGEN

Het beeld dat in dit rapport wordt geschetst over de feitelijke kwaliteit van het leefmilieu in Nederland, geeft sommigen van u wellicht een somber en ook machteloos gevoel. Dit rapport eindigt echter met een positief beeld: Acht oplossingen waardoor het leefklimaat in Nederland sterk kan verbeteren. Deze duurzame en innovatieve oplossingen leiden niet tot minder, maar juist tot meer welvaart en zijn ook nog eens leuk om uit te voeren!

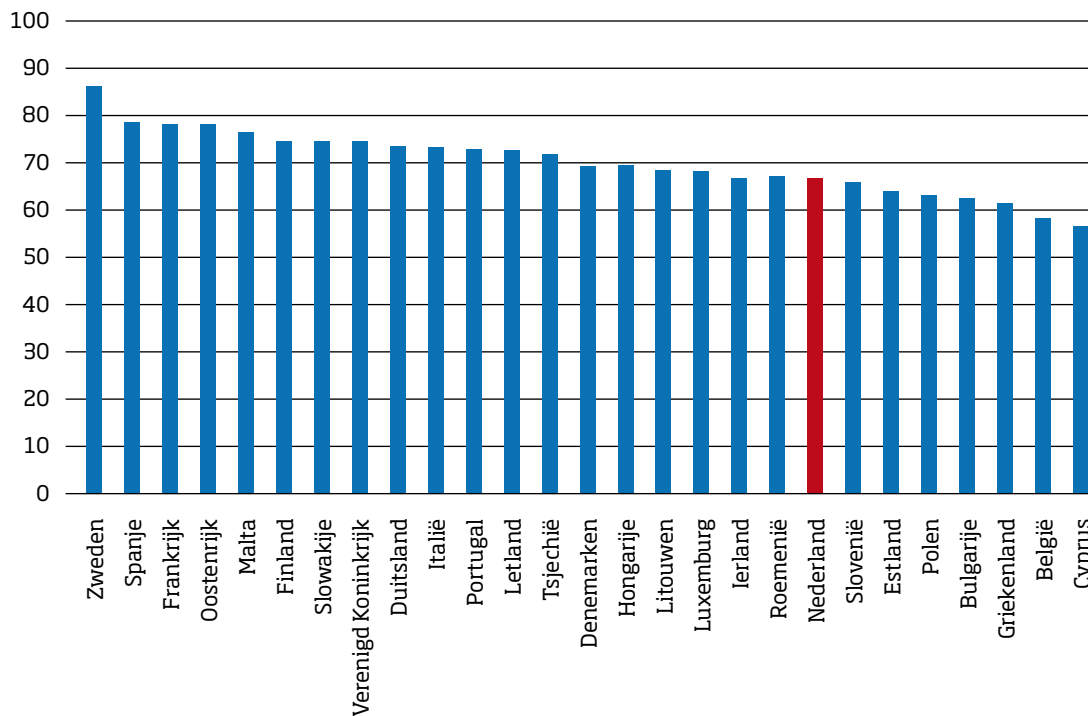
1 // DE ENVIRONMENTAL PERFORMANCE INDEX

NEDERLAND STAAT OP 20E PLAATS IN EUROPA.

Yale University publiceerde in 2010 een update van deze toonaangevende benchmark van vrijwel alle landen wereldwijd, op basis van 25 milieu-indicatoren. Hierin wordt onder andere gekeken naar de klimaatprestaties, bodem/lucht/waterkwaliteit en biodiversiteit, maar ook naar de impact hiervan op de volksgezondheid. Figuur 1 geeft de scores weer van de 27 lidstaten van de Europese Unie:

Nederland staat op plaats 20 in Europa en moet landen als Roemenië en Tsjechië voor laten gaan. Op de volgende pagina's wordt toegelicht hoe dit mogelijk is.

Figuur 1: De score van de 27 lidstaten van de EU op de Environmental Performance Index (EPI) 2010

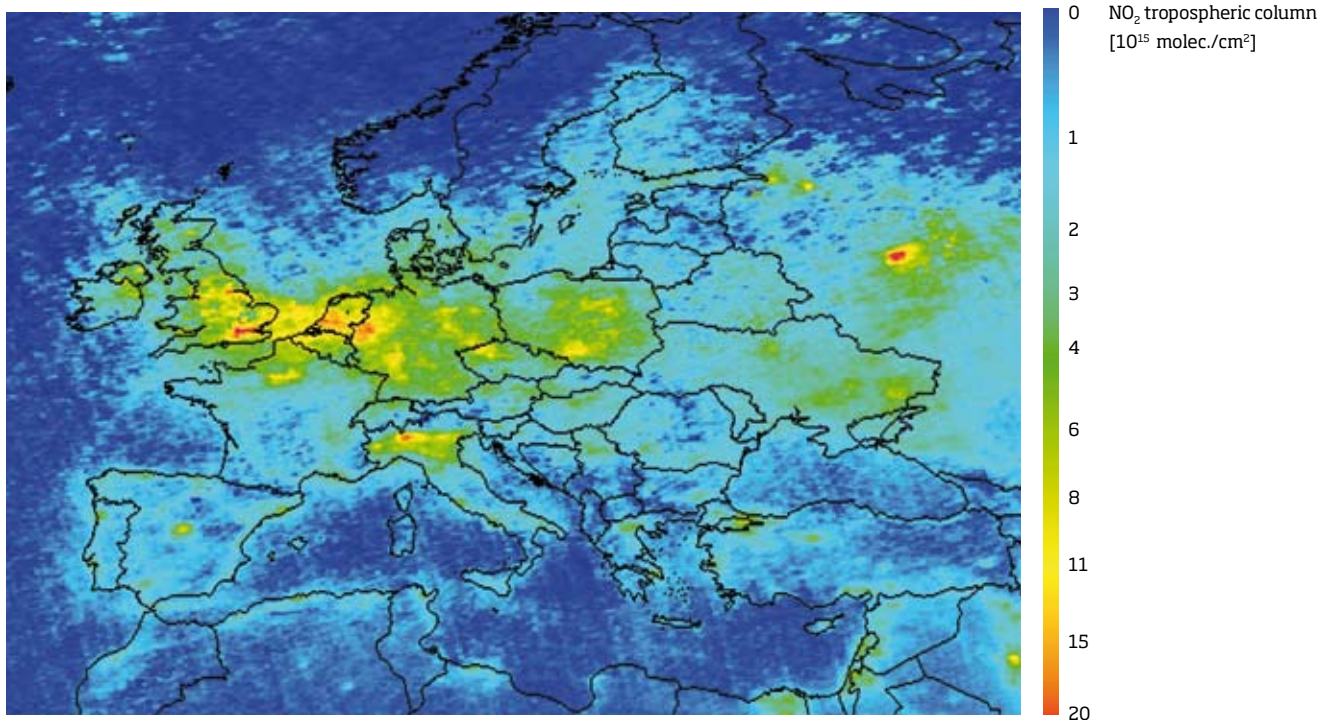

Bron: Yale University. epi.yale.edu

2 // LUCHTKWALITEIT

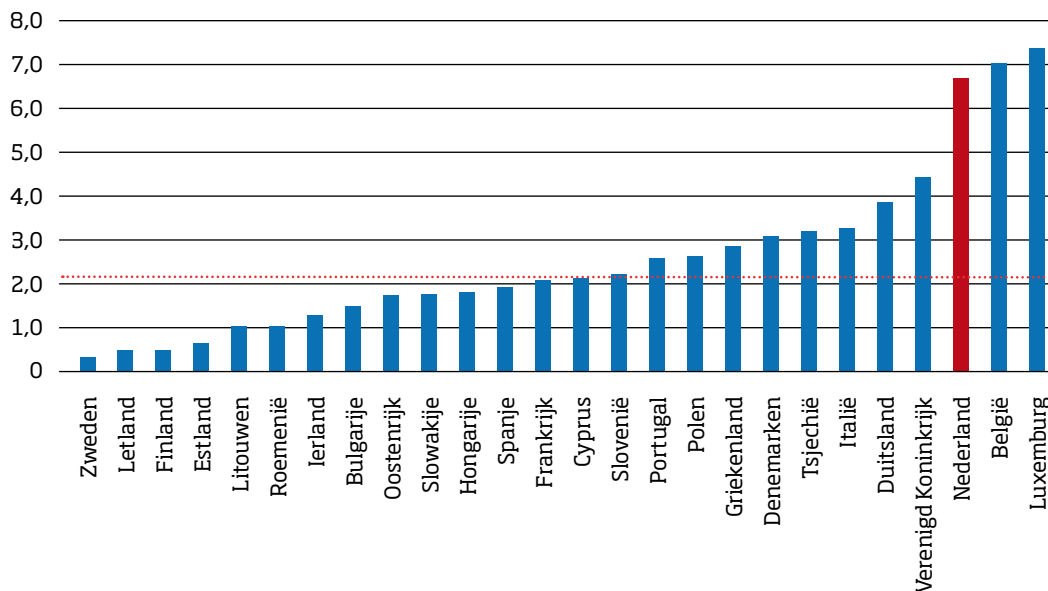
DE LUCHTKWALITEIT IN NEDERLAND BEHOORT TOT DE SLECHTSTE VAN EUROPA.

Figuur 2: Satellietmeting van gemiddelde Europese concentraties NO₂ over september 2010

Bron: KNMI/NASA

Figuur 3: Gemiddelde NO_x-uitstoot in ton per km² in Europese lidstaten over het jaar 2009 (NO_x = NO₂ en NO). De rode lijn geeft het gemiddelde voor de EU weer.

Bron: EEA 2011

Figuur 4: Implementatie van de kilometerheffing voor vrachtwagens in Europa

Nederland heeft vooralsnog geen plannen om een heffing in te voeren.

- Al geïmplementeerd
- Implementatie op korte termijn

Bron T&E 2011

Figuur 5: Years of Life Lost (YOLL) in Europa door blootstelling aan fijn stof (PM2.5) in 2005

Years of life lost

■ 0 - 0,5	■ 25 - 100
■ 0,5 - 1	■ 50 - 100
■ 1 - 5	■ 100 - 500
■ 5 - 10	■ 500 - 5.000
■ 10 - 25	■ > 5.000

Bron: EEA 2011

Nederland heeft samen met België en Luxemburg de hoogste gemiddelde uitstoot van stikstofdioxide (NO_x) per km^2 in Europa, bijna drie keer boven het Europese gemiddelde. NO_x veroorzaakt de vorming van ozon (zomersmog), wat schadelijk is voor de gezondheid. NO_x zorgt ook voor verzuring en vermesting van de natuur, waardoor de natuur in Nederland achteruit gaat. NO_x komt vrij uit verbrandingsmotoren. De grootste bronnen zijn het verkeer, de industrie en de elektriciteitsproductie, met name kolencentrales. Rondom deze bronnen zijn de concentraties dan ook veel hoger. De concentraties NO_x dalen al jaren in heel Europa doordat de verbrandingsmotor en de industrie als gevolg van Europese normen steeds schoner worden. Aan de andere kant is het auto- en vrachtwagengebruik over de afgelopen jaren sterk toegenomen. Daardoor ontstaan knelpunten rond drukke wegen, waarbij overschrijding van de Europese normen plaatsvindt (PBL 2011).

In plaats van de kilometerheffing voor vrachtwagens en auto's in te voeren, waardoor de luchtkwaliteit op deze knelpunten zal verbeteren, verhoogt dit kabinet juist de maximumsnelheid op bepaalde snelwegen. Figuur 4 illustreert de achterstandpositie van Nederland bij de implementatie van de kilometerheffing voor vrachtwagens.

GEZONDHEIDSSCHADE DOOR FIJN STOF IN NEDERLAND

Naast NO_x is vooral de uitstoot van fijn stof (*Particulate Matter*) een probleem voor de volksgezondheid. Fijn stof komt, net als NO_x , vooral vrij bij verbrandingsprocessen en kan diep in de longen doordringen. Dit kan leiden tot ernstige luchtwegaandoeningen zoals astma, of longkanker. Hoewel de gemiddelde concentratie fijn stof in Nederland 'slechts' circa 25% hoger ligt dan het Europese gemiddelde, is de gezondheidsschade hier groot doordat Nederland dichtbevolkt is. Fijn stof komt met name vrij in het verkeer. Daarom zijn vooral in stedelijke gebieden en rond snelwegen de concentraties fijn stof veel te hoog en ver boven de Europese norm. Het RIVM schat dat in 2008 in Nederland 2090 mensen zijn overleden aan de gevolgen van het inademen van fijn stof langs deze knelpunten (RIVM 2011). Daarnaast hebben kinderen die langs een snelweg wonen, beduidend meer luchtwegaandoeningen dan kinderen die verder van een snelweg wonen (RIVM 2007).

Figuur 5 illustreert goed waarom het verbeteren van de luchtkwaliteit juist in een dichtbevolkt land als Nederland veel gezondheidswinst oplevert.

3 // BODEMKWALITEIT

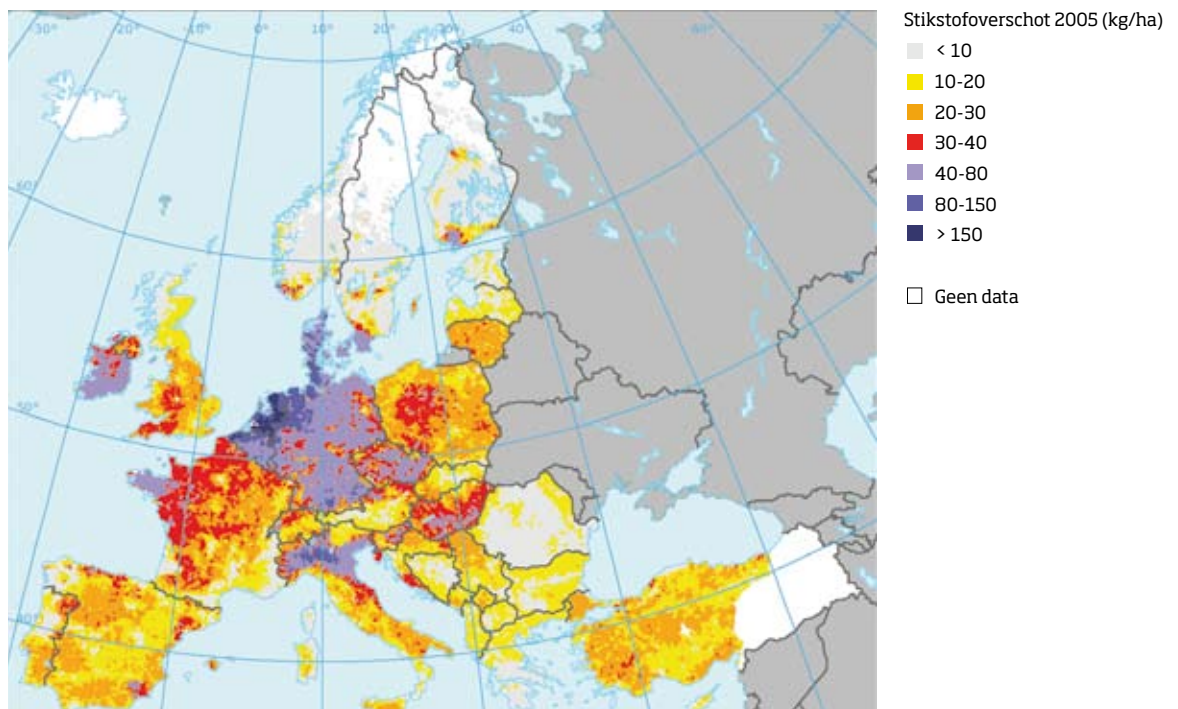
DE NEDERLANDSE BODEM IS HET MEEST VERONTREINIGD MET STIKSTOF EN FOSFAAT VAN ALLE EUROPESE LANDEN.

Te veel stikstof zorgt ervoor dat natuur, zoals duin- en heidevegetatie, verdwijnt, waardoor de natuur in Nederland sterk achteruit gaat. Naast de hoge uitstoot van stikstofdioxide (NO_2), is ammoniak (NH_3) uit de veehouderij een belangrijke bron voor het stikstofoverschot in de Nederlandse bodem. Nederland herbergt, gemeten naar zijn oppervlakte, de grootste veestapel ter wereld. Veel dieren en dierproducten worden geëxporteerd, maar het afval - de mest - houden we hier. Dit zorgt lokaal voor een groot mestoverschot. Daarbovenop wordt in Nederland ook nog eens zeer veel kunstmest gebruikt. Door het enorme stikstof-

overschot kan Nederland niet voldoen aan de Europese norm vastgelegd in de nitraatrichtlijn en heeft daarom een uitzondering (derogatie) op die norm bedongen.

De grote veestapel leidt er tevens toe dat Nederland in Europa het grootste overschot aan fosfaat heeft. Ook dit heeft negatieve gevolgen voor bodem- en waterkwaliteit.

Figuur 6: Stikstofoverschot in de bodem door bemesting in Europa in 2005

Bron: EEA 2011. © JRC European Commission 2010

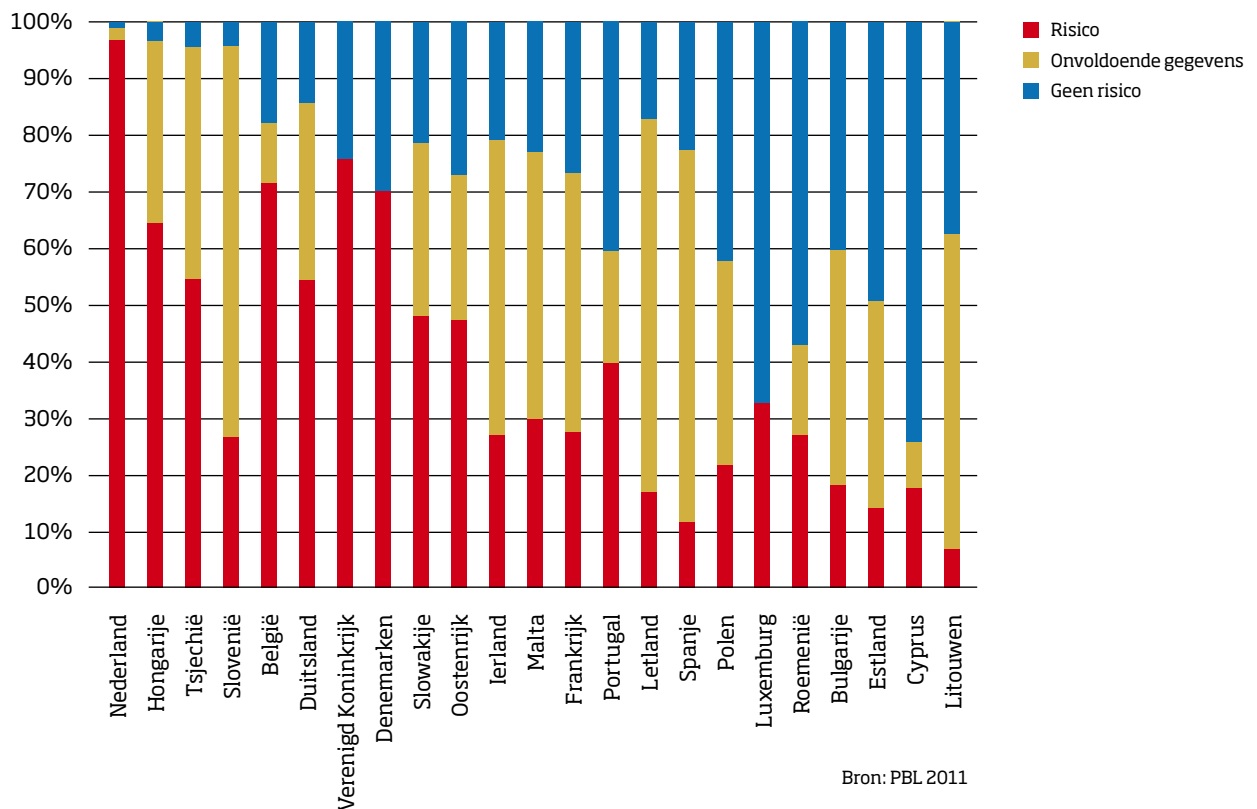
4 // WATERKWALITEIT

NEDERLAND HEEFT HET MEEST VERVUILDE OPPERVLAKTEWATER VAN EUROPA.

Het hoge gebruik van mest en kunstmest en de hoge emissies van ammoniak in Nederland zorgen voor bodemaantasting en voor ernstige aantasting van het oppervlaktewater. Met name de geconcentreerde veehouderij is hiervoor verantwoordelijk. Dit leidt tot een te hoge concentratie nutriënten (stikstof en fosfaat) in het oppervlaktewater (eutrofiëring) met als gevolg een afname van de biodiversiteit. Er zijn in Nederland nauwelijks wateren te vinden die in de nazomer niet overwoekerd raken door algen of eendenkroos.

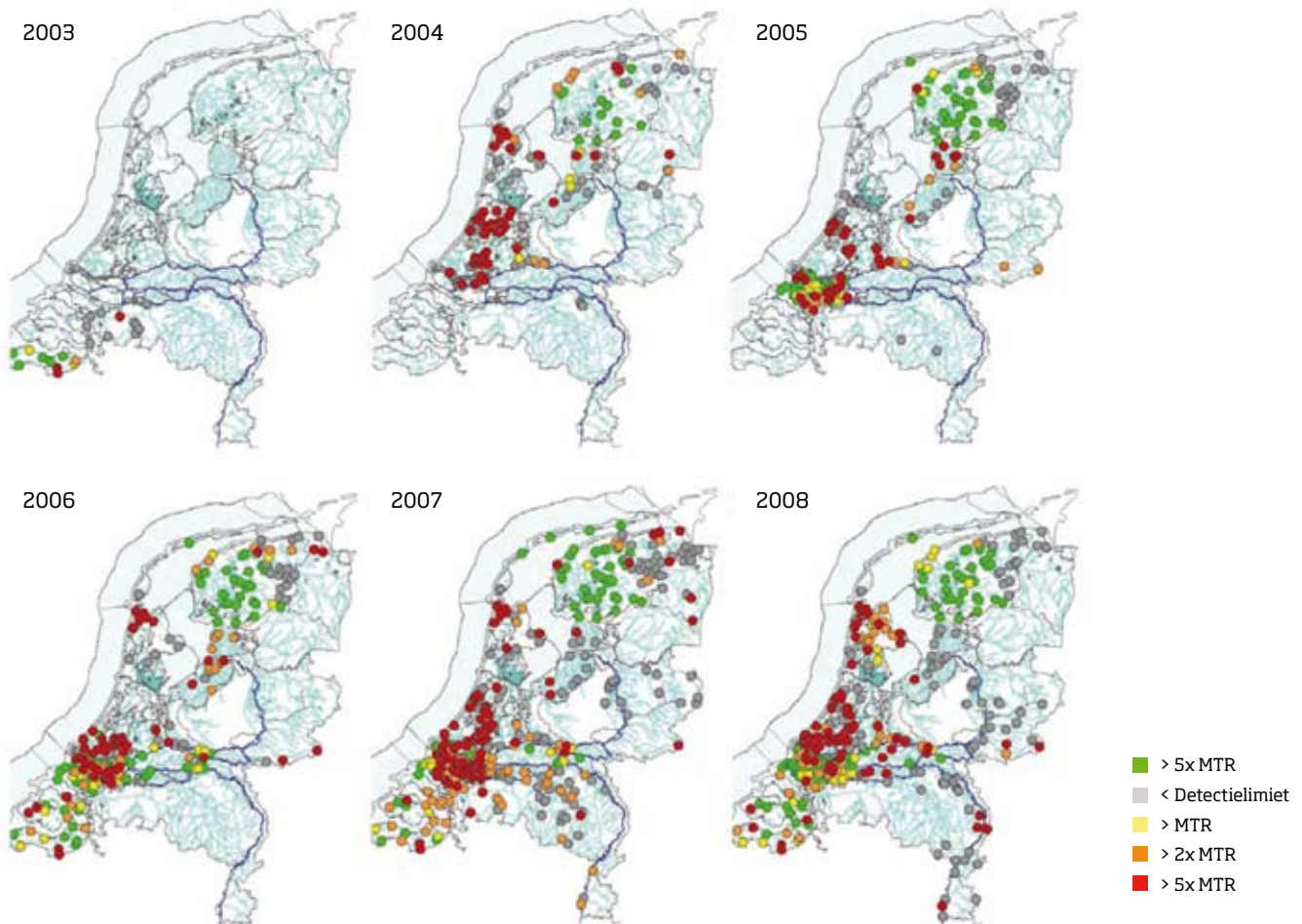
Uit Figuur 7 blijkt dat Nederland op de laatste plaats staat van alle EU-landen wat betreft de kwaliteit van het oppervlaktewater. In Nederland wordt voor bijna 100% van het oppervlaktewater het risico gelopen dat de normen van de Europese kaderrichtlijn Water (KWR) niet worden gehaald. Sinds 2000 stagneert de verbetering van het oppervlaktewater in Nederland (PBL, 2011) en dreigen er nieuwe risico's (zie volgende pagina). Ondanks de belabberde positie van Nederland heeft het kabinet Rutte tot 2015 structurele bezuinigingen op het waterbudget vastgesteld van €150 miljoen (noot 1). Dit heeft een direct negatief effect op de waterkwaliteit en daardoor is de kans klein dat Nederland van de laatste plaats afkomt in Europa.

Figuur 7: Percentage oppervlaktewaterlichamen die risico lopen om de doelstellingen in de Kaderrichtlijn Water niet te realiseren

Bron: PBL 2011

Figuur 8: Locaties waar de oppervlaktewaterconcentraties van imidacloprid zijn gemeten en waar de *Maximum Tolerable Risk (MTR)* norm werd overschreden.

Bron: CML 2011/van Dijk 2010b

NIEUWE BEDREIGING: STERKE TOENAME VAN HET LANDBOUWGIF IMIDACLOPRID

Het opnieuw toenemende gebruik van landbouwgif in Nederland is zorgwekkend (VWA 2011). De afgelopen jaren vond wereldwijd een sterke stijging plaats van het gebruik van het zeer giftige bestrijdingsmiddel imidacloprid, dat 7.000 maal giftiger is dan DDT (Bonmatin 2009). Imidacloprid leidt tot ernstige aantasting van de waterkwaliteit en massale sterfte van insecten, met name bijenkolonies (Bonmatin 2005). Nederland is binnen Europa het land met de meeste toelatingen voor imidacloprid (van Dijk 2010). Dat betekent dat in Nederland dit gif voor bijna alle gewassen gebruikt mag worden. Omdat Nederland tevens een zeer intensieve land- en tuinbouw kent, is de toename van het gebruik in Nederland alarme-

rend hoog. De bijensterfte is in Nederland dan ook het hoogst van Europa (NCB 2011), terwijl de Nederlandse landbouwopbrengst juist relatief afhankelijk is van bijen (ALARM 2010). Bovenstaande kaartjes geven de mate van overschrijding van de *Maximum Tolerable Risk (MTR)* van imidacloprid in het Nederlandse oppervlaktewater aan:

De concentraties imidacloprid in het oppervlaktewater nemen razendsnel toe. Op veel plaatsen in Nederland wordt de MTR tot meer dan 10.000 keer overschreden. In Italië en Slovenië is imidacloprid ondertussen verboden.

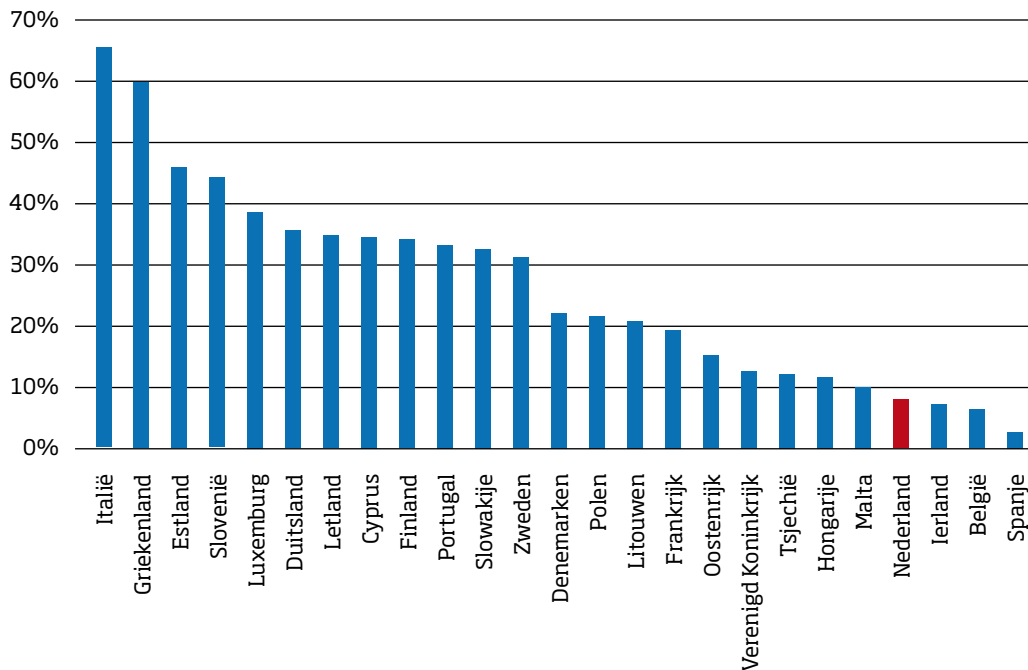
5 // NATUUR

WAT BETREFT DE BESCHERMING VAN BELANGRIJKE NATUURGEBIEDEN SCOORT NEDERLAND ALS EEN VAN DE LAAGSTE IN EUROPA.

Met de kwaliteit van de Natura-2000 natuurgebieden, die zijn aangewezen in het kader van de Europese Habitatrichtlijn, gaat het niet goed. Uit figuur 9 blijkt dat het aandeel Natura 2000-habitats met een gunstige staat van instandhouding in Nederland met 8% tot één van de laagste van Europa behoort.

Ondanks dat het slecht gesteld is met de Nederlandse natuur in vergelijking tot andere EU-landen heeft het kabinet Rutte tijdens Prinsjesdag 2011 bekend gemaakt om driekwart (!) van het budget voor natuurbeheer in Nederland te schrappen. Het budget gaat als het aan dit kabinet ligt terug van 800 miljoen euro naar 200 miljoen euro per jaar. Daarnaast verliezen 64 van de 190 natuurgebieden in Nederland de status van beschermd gebied. Dit zal leiden tot een verdere kaalslag van de natuur in Nederland.

Figuur 9: Staat van instandhouding Natura-2000 habitats in 2006. Percentage met een gunstige staat van instandhouding.

Bron: EEA 2011

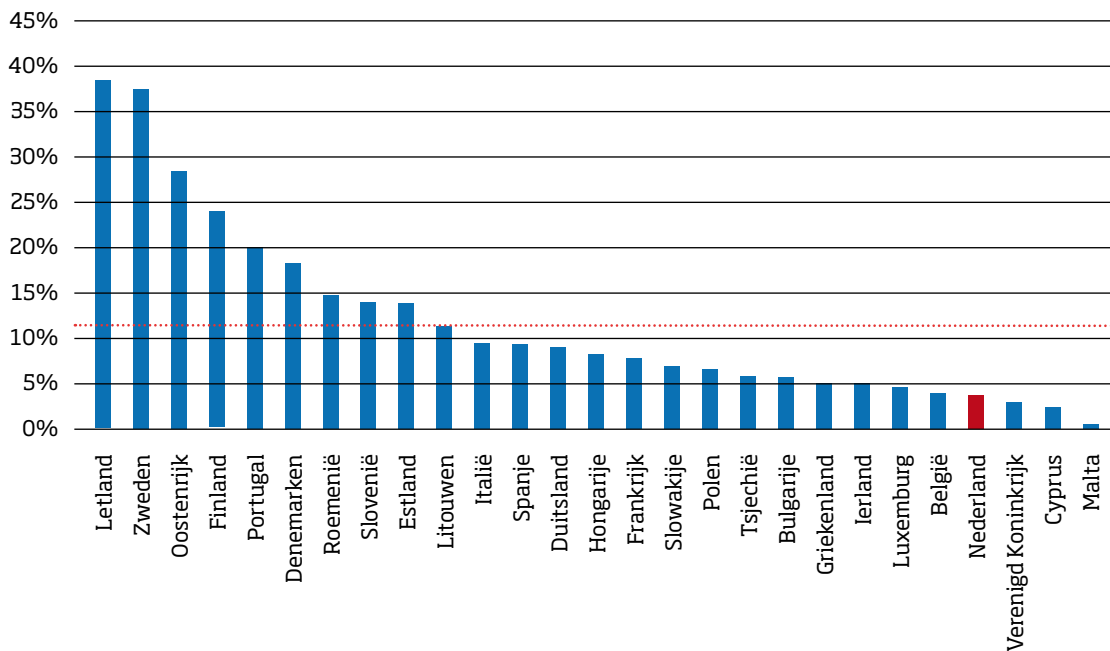
6 // HERNIEUWBARE ENERGIE

NEDERLAND BEHOORT MET EEN PERCENTAGE VAN 3,8% HERNIEUWBARE ENERGIE TOT DE ACHTERHOEDE VAN ALLE EU- LANDEN.

Andere landen zoals Duitsland met soortgelijke fysieke mogelijkheden als Nederland, presteren beduidend beter. Figuur 10 geeft een overzicht van de Europese landen op basis van het percentage hernieuwbare energie uit zon, wind, water of biomassa, ten opzichte van het totale finale energieverbruik.

Landen met bergen en gunstige omstandigheden voor waterkracht, zoals Zweden en Oostenrijk hebben een voordeel. Nederland scoort echter ook slechter dan andere landen zonder waterkracht. Een verklaring hiervoor is het ontbreken van consistent beleid over een lange periode in Nederland. In veel andere lidstaten wordt beter naar de kansen voor hernieuwbare energie gekeken. In 2009 is voor het eerst in de Europese geschiedenis meer opwekkingscapaciteit voor elektriciteit gebouwd in de vorm van zon- en wind, dan kolen en gascentrales (EWEA 2010).

Figuur 10: Percentage hernieuwbare energie van het finale energieverbruik van Europese lidstaten in 2009. De rode lijn geeft het gemiddelde voor de EU weer.

Bron: Eurobserv'ER 2010

7 // KLIMAAT

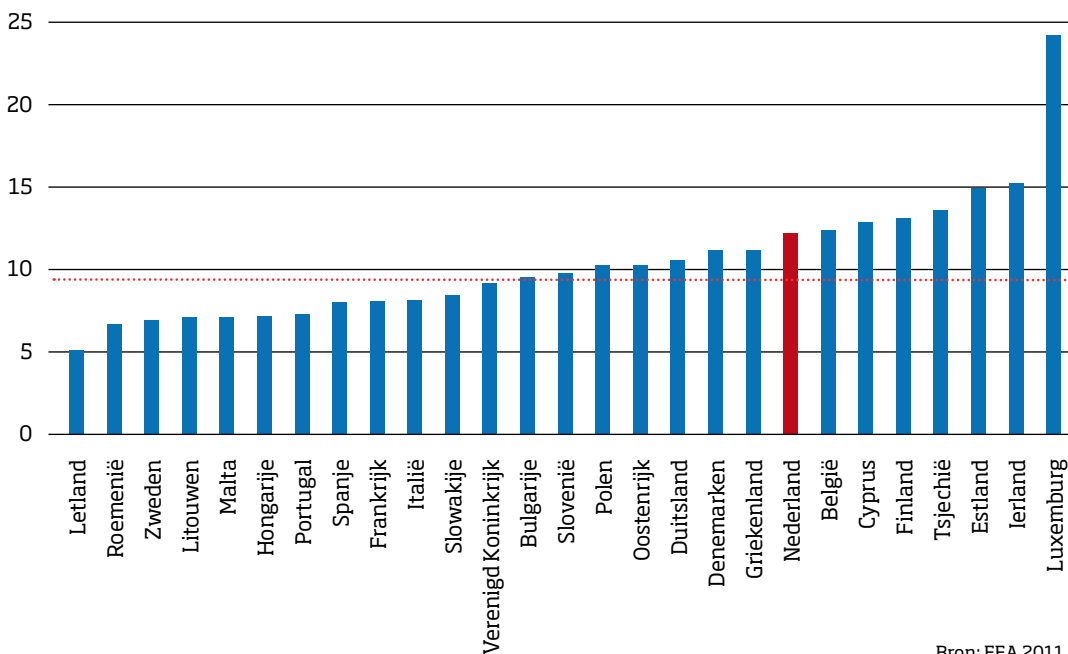
DE UITSTOOT VAN BROEIKASGASSEN IN NEDERLAND IS BOVEN HET EUROPESE GEMIDDELDE EN DE TREND IS STIJGEND. NEDERLAND HAALT HET KYOTO-DOEL ALLEEN DOOR AANKOOP VAN BUITENLANDSE EMISSIERECHTEN.

Figuur 11 geeft de gemiddelde uitstoot van broeikasgassen weer per inwoner voor de Europese lidstaten. Nederland scoort ruim slechter dan het Europese gemiddelde en staat op de 20e plaats met een gemiddelde uitstoot van 12,2 ton CO₂-equivalent per inwoner. De gemiddelde Europese uitstoot ligt op 9,5 ton per inwoner. Andere rijke en industriële landen zoals Duitsland, Spanje, Frankrijk, Italië en het Verenigd Koninkrijk doen het beter.

NEDERLAND HAALT KYOTO-DOEL ALLEEN DOOR AANKOOP EMISSIERECHTEN IN HET BUITENLAND

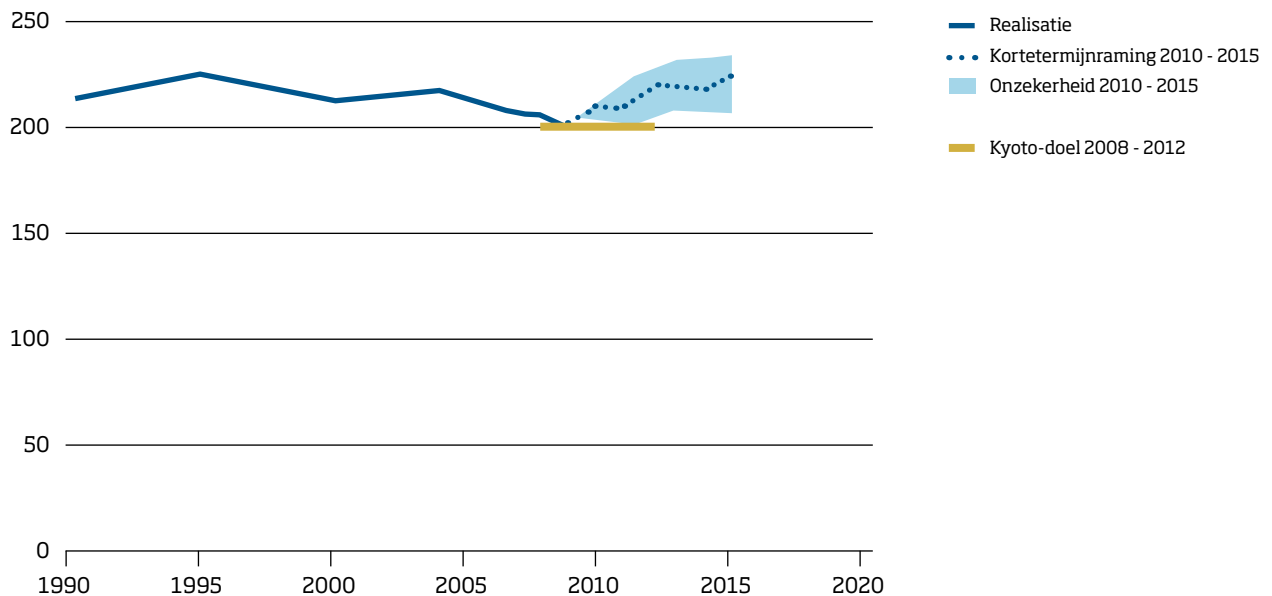
De uitstoot van de totale broeikasgassen in Nederland lag in 2010 met 211 Mton CO₂-equivalenten slechts 1% onder het niveau van 1990, het basisjaar voor het Kyoto Protocol (CBS 2011), terwijl de uitstoot in de EU daalde met 15,5%. Nederland moet zijn broeikasgas-emissies in 2008-2012 met 6% hebben gereduceerd ten opzichte van 1990. Het is onwaarschijnlijk dat Nederland de uitstoot van broeikasgassen met 6% zal verminderen, zoals afgesproken in het Kyoto Protocol. Nederland zal de Kyoto-doelstelling alleen kunnen halen door de aankoop van emissierechten uit het buitenland (PBL 2011b/noot 2).

Figuur 11: Gemiddelde uitstoot van broeikasgassen per inwoner van de Europese lidstaten in 2009, in ton CO₂-equivalenten. De rode lijn geeft het gemiddelde voor de EU weer.

Bron: EEA 2011

Figuur 12: Uitstoot van broeikasgassen in Nederland volgens het Kyoto-protocol, exclusief uitstoot door veranderingen in landgebruik, lucht- en scheepvaart, en een raming tot 2015

Bron: PBL 2011b

DE UITSTOOT VAN BROEIKASGASSEN IN NEDERLAND STIJGT FORS

Uit figuur 12 blijkt dat de werkelijke uitstoot van broeikasgassen in Nederland naar verwachting toeneemt van 213 Megaton in 1990 tot 223 Megaton in 2015 (PBL, 2011b). Hierbij is nog geen rekening gehouden met de uitstoot van broeikasgassen van de lucht- en scheepvaartbewegingen van en naar Nederland. Deze zijn sinds 1990 gestegen van 39 Megaton naar ongeveer 61 Megaton in 2010 (noot 3).

Indien wordt gekeken naar de ontwikkeling van de afzonderlijke broeikasgassen dan valt op dat Nederland voor een enorme uitdaging staat. Het feit dat de totale uitstoot van broeikasgassen in Nederland sinds 1990 ongeveer gelijk is gebleven, is te danken aan een forse afname (circa 43%) van de zogeheten overige broeikasgassen methaan, lachgas en fluorhoudende gasen. Dit komt met name door het eenmalig installeren van betere afvanginstallaties voor deze gasen in landbouw en industrie. De uitstoot van het belangrijkste broeikasgas CO₂ is sinds 1990 gestegen met 14%.

Aangezien CO₂ inmiddels een aandeel heeft van 85% van de totale broeikasgassen in Nederland, is het evident dat er snel een revolutionaire trendbreuk van het broeikasgas CO₂ noodzakelijk is om een substantiële daling van broeikasgassen in gang te zetten.

8 // OPLOSSINGEN

MEER WELVAART EN FUN

HET HIERVOOR GESCHETSTE PESSIMISTISCHE BEELD OVER DE KWALITEIT VAN HET MILIEU IN NEDERLAND IN DE EUROPESE CONTEXT GEEFT SOMMIGEN VAN U WELLICHT EEN SOMBER EN OOK MACHTELOOS GEVOEL. HIERONDER GEVEN WIJ ACHT OPLOSSINGEN WAARDOOR HET LEEFKLIMAAT EN DE NATUUR IN NEDERLAND KUNNEN VERBETEREN. ALS U GOED KIJKT BLIJKT DAT DUURZAME OPLOSSINGEN NIET LEIDEN TOT MINDER, MAAR JUUST TOT MEER WELVAART, DAT HET OOK ECONOMISCH LOONT OM ER IN TE INVESTEREN EN DAT ZE LEUK ZIJN OM UIT TE VOEREN.

1 ANDERS ETEN: WORD FLEXITARIËR

Vlees is lekker, maar heeft ook een keerzijde. De consumptie van één kilo Nederlands rundvlees veroorzaakt de CO₂-uitstoot van 169 autokilometers. Er is wereldwijd veel milieuwinst te boeken als mensen wat minder vlees gaan eten. Gelukkig past dit in een trend: tweederde van de Nederlanders vindt elke dag vlees 'meer luxe dan noodzaak'. Mensen zijn nieuwsgierig naar plantaardige alternatieven omdat die gezonder zijn en omdat ze gevarieerd eten lekkerder vinden. Flexitariërs, mensen die een of meer dagen in de week geen vlees eten, worden nu nog gebrekkig bediend door de markt en daardoor eten ze minder duurzaam en gezond dan ze zouden willen en kunnen. Winkelbedrijven, restaurants en toeleveranciers kunnen bijdragen aan de gezondheid van mensen en het milieu als ze beter in weten te spelen op de wensen van de flexitariër. De overheid kan samen met bedrijven ervoor zorgen dat Nederland de belangrijkste testmarkt in de wereld wordt voor innovatieve plantaardige eiwitproducten. Voor deze innovatieve ontwikkeling is het noodzakelijk dat het btw-tarief van vlees wordt verhoogd. Zie ook: www.flexitariër.nl

2 POWER TO THE PEOPLE

De geschiedenis leert dat nieuwe technieken niet komen van de gevestigde orde. Zo kwam de doorbraak van de luchtvaart niet tot stand door spoorwegmaatschappijen. Net zo goed mogen we niet verwachten dat gevestigde energiebedrijven de energietransitie leiden. Steeds meer mensen gaan hun eigen duurzame energie opwekken en onderling uitwisselen. Mensen zullen met behulp van slimme meters communities vormen en een sport maken van energiebesparing. Mensen zullen door zelf stroom te maken ook een speler worden op energiemarkten. De overheid kan deze trend van 'power to the people' faciliteren door:

- *Investeren in smart-grids en zelflevering maximaal fiscaal te ondersteunen.* In sommige plaatsen in Duitsland kunnen burgers soms hun zonnestroom nu al niet kwijt omdat het lokale net overbelast is. Tijdig investeren in smart grids is nodig omdat de energierevolutie van rendabele lokale energie binnen handbereik ligt. Zie ook: www.zonzoektdak.nl
- *Een kolenbelasting of CO₂-norm voor kolencentrales in te voeren.* Kolencentrales kunnen moeilijk inspelen op wisselende lokale energieproductie en hebben een tegengesteld belang. Nederland is nu al netto-exporteur van stroom (TenneT, 2011), terwijl de nieuwe geplande kolencentrales nog in bedrijf moeten komen. Meer kolenstroom betekent meer export, terwijl mensen in Nederland blijven zitten met de lokale milieuverontreiniging en de kosten daarvan.

3 HET NIEUWE WERKEN

Nederlanders maken de meeste woon-werk en zakelijke kilometers van Europa. Het Nieuwe Werken (HNW) past bij de wensen van mensen en ondernemingen, leidt tot minder files en autokilometers en bespaart fors op verkeersemissies. Fiscaal kan HNW worden gestimuleerd door de belastingvrijstelling voor reiskostenvergoeding tot € 0,19 per kilometer af te schaffen. De schatkist en dus de belastingbetaler is nu jaarlijks 1,7 miljard euro kwijt aan deze regeling. In plaats daarvan kan dit bedrag worden teruggesluisd naar de beroepsbevolking. Dan gaat niet meer het merendeel van de 1,7 miljard euro als subsidie naar de mensen die het verst van hun werk wonen, maar krijgt iedereen ieder jaar een mobiliteits-toeslag van € 200,-. Nederlandse werknemers hebben dan nog steeds een voorkeurspositie aangezien Nederland het enige land is die reiskostenvergoedingen fiscaal vrijstelt. Door deze fiscale aanpassing worden vormen van HNW en dichter bij het werk wonen beloond. Zie ook: www.hetnieuwewerkendoejezelf.nl

4 DUURZAME VEEHOUDERIJ

Uit de *maatschappelijke dialoog over schaalgrootte en toekomst van de veehouderij* onder leiding van de heer Alders blijkt dat *business-as-usual* voor de intensieve veehouderij geen optie meer is. Alle betrokkenen pleiten voor een gemeenschappelijke visie op een duurzame veehouderij met concrete doelen en tijdspaden ('een stip op de horizon'). Een onmisbaar element van de duurzame veehouderij is het sluiten van mineralenkringlopen zodat emissies van fosfaten, stikstof en ammoniak naar bodem, water en lucht aanzienlijk zullen afnemen. Om deze oplossing te bereiken zijn de volgende maatregelen nodig:

- *Met minder dieren betere producten produceren en voor een eerlijke prijs verkopen.* Investeren in hoogwaardige producten die goed zijn voor de volksgezondheid in plaats van investeren in laagwaardige kiloknallers.
- *Het verplichten van de mestverwerking.* Hierdoor wordt productie van biogas en hergebruik van meststoffen de norm zonder dat er nog subsidies nodig zijn.
- *Het invoeren van een fosfaatbelasting op fosfaatkunstmest.* Dit verbetert de businesscase van nieuwe innovatieve technologie die het hergebruik van fosfaten uit dierlijke mest mogelijk maakt.
- *Eerlijk verdelen van schaarse ruimte.* Schone lucht en waardevolle natuur zijn in Nederland een schaars goed. Zeker in gebieden zoals Noord Brabant waar veel dieren opeengepakt leven. Een *Autoriteit Milieugebruiksruimte Veehouderij* (noot 4) kan de schaarse ruimte eerlijk verdelen, zonder meerkosten voor de boer. Waar verouderde boerenbedrijven verdwijnen, krijgen moderne schone boerenbedrijven de ruimte om uit te breiden.

5 ALLES VAN WAARDE IS WEERLOOS

'Alles van waarde is weerloos', zo dichtte Lucebert in de jaren '50 van de vorige eeuw. Dit lijkt zeker van toepassing op de bezuiniging van 75 procent op het natuurbudget door het kabinet Rutte. Nederland loopt sterk achter in Europa wat betreft het beschermen van natuur en natuurgebieden. Het is begrijpelijk dat ook van het natuurbudget bezuinigingen gevraagd worden, maar niet zo disproportioneel zoals momenteel voorgesteld. Wij pleiten voor het handhaven van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) in oorspronkelijke vorm en oppervlakte van 700.000 hectare. Een bezuiniging is haalbaar door het realiseren van de EHS te verlaten van 2018 naar 2021.

6 PRIJS IEDERE REIS

Verkeersemissies zijn een belangrijke oorzaak voor meerdere milieuproblemen in Nederland. Neem daarom maatregelen die schoner en efficiënter vervoer bevorderen, maar ook het aantal voertuigkilometers in Nederland beperken. Dit kan door, in navolging van

vele andere Europese landen, zoals Duitsland (zie ook figuur 4), een kilometerprijs voor het vrachtverkeer over de weg in te voeren.

Vliegverkeer en scheepvaart dragen onevenredig veel bij aan lokale luchtverontreiniging, in de vorm van uitstoot van NO_x en stofdeeltjes. In navolging van andere Europese landen zoals Engeland, Zwitserland en Zweden kunnen de landingsgelden en/of haven-gelden gedifferentieerd worden op basis van milieukenmerken, zodat de lucht- en scheepvaartsector gestimuleerd worden om alleen met de schoonste en zuinigste vaartuigen in de Nederlandse (lucht)havens aan te komen.

7 ZEEKRACHT: DE NOORDZEE ALS DUURZAME ENERGIEBRON

Nederland kan de Europese verplichting van 14% duurzame energie in 2020 alleen halen als in deze kabinetsperiode een 'stopcontact op zee' en 3.000 MW windparken op zee worden aanbesteed. Deze urgentie komt doordat het ontwikkelen van nieuwe windparken op zee tenminste vijf jaar kost. Ook het PBL adviseert de regering in de Monitor Duurzaam Nederland om hierop in te zetten (PBL 2011). Doet deze regering dit niet, dan zal er in 2020 duurzame energie moe worden ingekocht uit het buitenland. Import van het hernieuwbare stroom kan in 2020 echter zeer kostbaar zijn, aangezien veel EU landen tegen die tijd moeten importeren, hetgeen de marktprijs sterk zal opdrijven. De kans is dus groot dat Nederland geen geld bespaart door af te zien van investeringen in wind op zee en tegelijkertijd geen sterke thuismarkt opbouwt in een nieuwe veelbelovende sector met innovatie- en exportkansen. Zie ook: www.zeekracht.nl

8 WORDT RIJKER DOOR ZUINIG VOOROP LOPEN

Als Nederland voorop loopt met energiebesparing verbetert de concurrentiepositie van onze economie. Juist als andere landen weinig doen. Bij het uitblijven van een mondiaal klimaatakkoord zal de vraag naar energie sterk blijven toenemen waardoor energieprijzen verder omhoog gaan. Hogere energieprijzen betekent dat een land dat veel aan energiebesparing doet veel geld uitspaart en energiebesparende investeringen sneller terugverdient. Het kabinet Rutte stelt dat energiebesparing vanuit het klimaatbeleid geen aparte beleidsdoelstelling is, omdat het een middel is. Puur vanuit economische belangen en energieveiligheid geredeneerd zou het juist verstandig zijn om wel forse energiebesparingen na te streven. Denemarken heeft aangetoond dat het mogelijk is om met een consistent beleidspakket in de periode 1980-2005 de economie 80% te laten groeien terwijl gelijktijdig de energievraag nagenoeg gelijk is gebleven (CPB, 2011). In Nederland is het energiegebruik in dezelfde periode met 1,5% per jaar gestegen.

REFERENTIES

1. PWC, *Onderzoek naar de Nederlandse offshore windsector*, 10 juni 2011
2. Yale University, *Environmental Performance Index 2010*, www.epi.yale.edu
3. Europees Milieu Agentschap (EEA), *Data and maps*, www.eea.europa.eu/data-and-maps
4. Planbureau voor de Leefomgeving (PBL), *Monitor Duurzaam Nederland 2011*
5. Planbureau voor de Leefomgeving (PBL), *Raming van broeikasgassen en luchtverontreinigende stoffen 2011 - 2015*, mei 2011
6. Planbureau voor de Leefomgeving (PBL), *Milieubalans 2009*
7. Voedsel- en Waren Autoriteit (VWA), *Afzet gewasbeschermingsmiddelen in Nederland*, www.vwa.nl/onderwerpen/werkwijze-plant/dossier/gewasbescherming2/uitvoering-regelingen/afzet-gewasbeschermingsmiddelen-in-nederland, 2011
8. Bonmatin J.M., *Conclusions Round Table on intoxication of bees due to pesticides: results from scientists, presentation at 41th Apimondia Congress*, 15-20 September 2009, Montpellier
9. Bonmatin, J. M., Moineau, I., Charvet, R., Colin, M.E., Fleche, C. and Bengsch, E.R., *Behaviour of Imidacloprid in Fields. Toxicity for Honey Bees*, Environmental Chemistry, Green Chemistry and Pollutants in Ecosystems, E. Lichtfouse, J. Schwarzbauer and D. Robert (eds.), Springer, 2005.
10. NCB, *Monitor Bijensterfte Nederland 2009-2010. NCB Rapport 2011-1*, Nederlands Centrum voor Bijenonderzoek, Tersoal 2011
11. ALARM Project, *Atlas of biodiversity risk*, Pensoft, Sofia 2010.
12. Van Dijk T., *Overzicht gewassen en teelten waar neonicotine insecticiden in Nederland zijn toegepast*, Universiteit Utrecht, www.bijensterfte.nl/sites/default/files/Toegestane_hoeveelheden_Neonicotinen_NL.pdf, 2010
13. Van Dijk T. b, *Effects of neonicotinoid pesticide pollution of Dutch surface water on non target species abundance*, Msc thesis, 2010, Master Sustainable Development, Track Land Us, Environment & Biodiversity, Utrecht University, supervisor Dr. J.P. van der Sluijs, dr. Ir. M.G. Rietkerk.
14. CML, Centrum voor Milieuwetenschappen, Universiteit Leiden en Rijkswaterstaat. Waterdienst, Bestrijdingsmiddelenatlas, www.bestrijdingsmiddelenatlas.nl, 2011
15. KNMI/NASA, Monthly mean tropospheric NO₂ from OMI version 2.0, www.temis.nl/airpollution/no2col/no2regioomimonth_v2.php?Region=1&Year=2010&Month=09, 2011
16. Transport & Environment, *Lorry km-charging in Europe*, www.transportenvironment.org, 2011
17. Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM), www.rivm.nl/Onderwerpen/Onderwerpen/F/Fijn_stof/Effecten_op_de_gezondheid, 2011-09-28
18. Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM), *Handboek binnenmilieu 2007*
19. Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/natuur-milieu/publicaties/artikelen/archief/2011/2011-3453-wm.htm, 2011
20. Eurobserv'ER, *The state of renewable energies in Europe*; 10th report, 2010
21. European Wind Energy Association (EWEA), www.ewea.org/index.php?id=60&no_cache=1&tx_ttnews%5btt_news%5d=1792&tx_ttnews%5bbackPid%5d=259&cHash=addd00eb977cb20a133e8311cbdd1657, 2010
22. TenneT, *Monitor Leveringszekerheid 2010 - 2026*, 2011
23. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC), Fourth Assessment Report on Climate Change, WG 3: Mitigation of Climate Change, 2007
24. David S. Lee, David W. Fahey, Piers M. Forster, Peter J. Newton, Ron C.N. Wit, Ling L. Lim, Bethan Owen, Robert Sausen, *Aviation and global climate change in the 21st century*, Atmospheric Environment, volume 43, issue 22-23, Pages 3520-3537, Elsevier, 2009

NOTEN

1.) De korting op het KRW-budget rijkswateren en de doelmatigheidswinsten in het Bestuurakkoord Water hebben een direct effect op de waterkwaliteit doordat minder budget beschikbaar is voor maatregelen die zijn gericht op de verbetering van de ecologische waterkwaliteit. Vooral de maatregelen om de kunstmatige en sterk veranderde inrichting van wateren te verbeteren worden hierdoor geraakt. In de periode 2011-2015 neemt het KRW-budget voor de rijkswateren met 150 miljoen euro af van 340 miljoen naar 190 miljoen euro. Na 2015 wordt er structureel nog eens 50 miljoen euro per jaar gekort op het eerder voorziene KRW-budget van 60 miljoen euro. Dit jaarlijkse budget is gereserveerd voor de periode 2015-2020. Na 2020 is er geen KRW-budget meer voorzien, terwijl de KRW een looptijd heeft tot en met 2027 (PBL 2011).

2.) De Nederlandse emissieruimte wordt gevormd door het emissiebudget dat uit de doelstelling van het Kyoto Protocol volgt, vermeerderd met emissierechten die de overheid of bedrijven kunnen aankopen. De emissieruimte voor de Kyoto-periode bedraagt circa 1.001 Mton CO₂-equivalenten, ofwel gemiddeld 200 Mton per jaar. Om binnen deze emissieruimte van het Kyoto Protocol te blijven is de verwachting van het PBL (2011c) dat er circa 28 tot 53 Mton buitenlandse emissierechten gekocht moeten worden door de Nederlandse overheid.

3.) De CO₂-uitstoot van de lucht- en scheepvaart is gebaseerd op de hoeveelheid verkochte bunkerbrandstoffen in Nederland in 2008 (PBL 2009). De hier genoemde waarden zijn een onderschatting omdat de klimaateffecten van niet-CO₂ klimaateffecten niet zijn meegenomen. Volgens de IPCC (2007) en Lee, D.S. et al. (PNAS, 2009) is het klimaateffect van de luchtvaart twee keer groter dan het effect van CO₂ alleen.

4.) Ook het Planbureau voor de Leefomgeving constateert dat afschaffing van de melkquotering en de dierrechten leidt tot een groei van de veestapel en dat deze gepaard gaat met een toename van ongunstige effecten op de leefomgeving. Er zijn onvoldoende garanties dat die toename kan worden voorkomen met het huidige potentieel van overheidsregulering, technische maatregelen en marktwerking. De voordelen van voortzetting van een systeem van het verdelen van de schaarse milieugebruiksruimte voor beheersbaarheid van leefomgevingseffecten lijken daarom groter dan de nadelen. Die voordelen zijn het meest duidelijk bij de uitvoering van het mest- en ammoniakbeleid.

COLOFON

Uitgave: Natuur en Milieu, Utrecht, oktober 2011
 Tekst: Willem Wiskerke, Ron Wit
 Ontwerp: De Hondsdagen, Utrecht
 Druk: Drukkerij Groenewoud bv

**NATUUR
& MILIEU**

Deze uitgave is duurzaam geproduceerd in waterloos offset op Cocoon Offset, 100% gerecycled FSC papier.

NATUUR & MILIEU IS EEN ONAFHANKELIJKE ORGANISATIE DIE ZICH MET HART EN ZIEL INZET VOOR SCHONE ENERGIE,
SLIMME MOBILITEIT EN GEZOND VOEDSEL. STEUN ONS HIERIN EN GA NAAR WWW.NATUURENMILIEU.NL

**NATUUR
& MILIEU**

POSTBUS 1578
3500 BN UTRECHT
030-2331328
INFO@NATUURENMILIEU.NL
WWW.NATUURENMILIEU.NL